

עומק הפשט

בס"ד, יום ג' פרשת ויקהל פקודי, כג אדר תשע"ז. מסכת ב"ב דף קלד.

דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות, לעורר לב המעיין, ואין לסמוך על הדברים הלכה למעשה.

גליון נושא:

ירושת ילדי תימן

פנינים

מה זה בדיקת DNA?

זיהוי מדעי: בשנים האחרונות מקובל בעולם המדע, במעבדות משטרה, ובמכונים לרפואה משפטית, בדיקת DNA (בעברית: דנ"א, או; די. אן. איי.), שהיא בדיקה ביולוגית יעילה אמינה ונפוצה, המבוססת על קוד זהה המצוי בחומר התורשתי, בתא כל יצור ונגיף חי בעולם. ייעוד הבדיקה היא בעיקר לשלשה מטרות; א. משפחה, בירור קרבה משפחתית בין אנשים, הוכחת או שלילת הורות (אב או אם), קביעת יחסין, כהונה, וממזרות, פסולי עדות. ב. זיהוי פלילי, שייכות עקבות חומר ביולוגי לחשוד, באמצעות בדיקת סימנים גנטיים. ג. זיהוי אנשים חיים מעורפלי הכרה, איתור נעדרים, קביעת זהות חללים וקרבת אסון, לצורך קבורת חלקי הגופה כאחד, ניהוג אבילות של הקרובים, היתר עגונות, ירושה, וכו'.

דגימה ביולוגית: ניתן להפיק דגימת DNA מכל חומר ביולוגי בגוף (עצם, רקמה, כתמי דם, שן, רוק, שיער שעל המברשת, ממחטה עם צואת האף או האוזן), ויש להיזהר לקיים את חובת הקבורה של כל חלקי המת. בדיקת סימני DNA עוקבת אחר מספר רב של סימנים בחומר התורשתי, שאצל אותו אדם או אצל תאומים זהים חייבים להיות זהים, אם כל הסימנים זהים, מוכח ששתי דגימות ה-DNA נלקחו מאותו אדם או מתאומים. הסיכוי שלשני אנשים שאינם קרובי משפחה כלל, תהיה זהות מוחלטת בכל הסימנים הללו, היא אחד לארבעה מיליארד! לשם המחשה, אוכלוסיית העולם הנוכחית מוערך ב- 7,492,694,883, נמצא שיש פחות משני אנשים בעולם עם סימנים זהים!

מסקנות: כאשר חצי מהסימנים זהים, המסקנה היא שהדגימות נלקחו מקרובים מדרגה ראשונה שאינם תאומים זהים - בן והורה או שני אחים. כאשר רבע מהסימנים זהים, המסקנה היא שהדגימות נלקחו מקרובים בדרגה שניה - בני דודים, סב ונכד וכיוצא בזה. וכן הלאה.

וכתב הג"ר זלמן נחמיה גולדברג שליט"א דבדיקת DNA נחשב סימן מובהק, וההבדלים המתגלים הם מגדולתו של בורא עולם. כמפורש בגמ' (סנהדרין דף לז.) שהקב"ה טובע כל אדם בחותמו של אדם הראשון, ואין פרצוף אחד דומה לחבירו, ועדות הכרת פנים הוא בטביעות עין. כך גם אינו דומה DNA של אחד לחבירו. ❖

ילדי תימן בהלכה

מפורש במשנה (ב"ב דף קלד.) האומר זה אחי, אינו נאמן. ופירש אחי, הרשב"ם (ד"ה זה אחי) להורישו עם אחיו בנכסי אביו. וכן כתב הרע"ב (בפירוש המשניות) לירשו ולהורישו עם אחיו. אבל הרמב"ם (בפירוש המשניות) סובר שדוקא לעניין ייבום וחליצה אינו נאמן, אבל לירושה יורש נכסיו כדתן בסיפא.

1. מרי בר איסק

וכתבו התוס' (ב"מ דף לט: ד"ה שיצא) שבנוסף לדין של המשנה, חידש רב חסדא שמרי בר איסק נאמן להכחיש את המערער שבא 'מבי חוזאי' וטוען שהוא אחיו ותובע מחצית הירושה, למרות שמרי בר איסק "שמא" שאינו מכירו ואינו יודע האם הוא אחיו, לעומת טענת "ברי" של המערער, דכיון שהוא מוחזק בירושת אביו, על המערער להביא ראיה.

וכך נפסק בטור ושו"ע

(חושן משפט בסימן ר"פ סע' ו'): "הרי שיושב בנחלתו, ובא אחד ואמר לו אחיך אני חלוק עמי, וזה אומר לו איני מכירך, נאמן, אפילו שיצא קול שיש לו אח במדינת הים".

הנה כי כן, מתבאר ללא חולק, שהטוען לירושה צריך להביא הוכחה ברורה לטענתו. ובפשטות, הכוונה לעדות שני עדים כשרים שיצדיקו את טענתו, כמו שכתוב בתורה (דברים יט טו) על פי שני עדים יקום דבר. ובראשונים מצינו נדון, האם אפשר להוציא מחזקת היורשים מכח 'עד אחד', 'אומדנא', 'אנן סהדי', 'רוב וסימנים', 'סימן מובהק'.

2. ירושה לפי 'זיהוי מדעי'

ילד מאומץ: פרשיית החשד לחטיפת "ילדי תימן" עלתה לאחרונה על סדר היום הציבורי, ובעקבותיה השאלה; במידה ואכן יתברר כי יש אח נוסף שנמסר לאימוץ ולא היה ידוע אודותיו - האם זכאי לקבל חלק בירושה שחולקה במשפחה במשך השנים? נידון זה קיים גם, בתינוק שנמסר לאימוץ ברצון הוריו, וכעבור שנים מתבשר הבן על פטירת אביו ואמו הביולוגיים, ואחיו אינם רוצים לחלוק עמו, כיון שאין לו עדים כשרים שיעידו כדבריו, האם מועיל 'זיהוי מדעי' בכדי להוציא ממון מיד המוחזק?

כעת עלינו לברר, מה הדין כאשר אין עדים, והטוען לירושה מוכיח את זכותו באמצעות 'הוכחה מדעית', או באחד מ'דרכי הבירור המקובלים בעולם'; כגון, על סמך תיאום גנטי בבדיקת DNA, תרשימי שיניים, טביעות אצבעות, חישוב לפי סטטיסטיקה, תמונה, צילום וידיאו, הקלטה, רישום תעודת זהות ברשויות ובמשרד הפנים, גיליון מעקב של בית החולים, 'מסיח לפי תומו' מהרופאים וצוות המחלקה, ועוד. מקוצר הגיליון, נדון רק בתוקף ההלכתי של בדיקת DNA, ותן לחכם ויחכם עוד!

בכל איסורי התורה כשאנו נגד חזקה; כגון יוחסין, כהונה, וכדומה, הסכמת הגרש"ז **אויערבאך זצ"ל**, והג"ר **נפתלי נוסבוים שליט"א**, והג"ר **מנדל שפרן שליט"א**, והג"ר **שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א**, שמספיק בירור של בדיקת DNA, כאשר רמת הדיוק היא 90% ומעלה, שכן באיסור הולכים אחר הרוב. כשהוא נגד חזקה; לדעת הגר"מ **שפרן שליט"א** יחמיר לשני הצדדים. ולדעת הג"ר **שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א** חזקה בטעות אינה כלום ומותר לסמוך על הבדיקה גם לקולא (שו"ת 'וישמע משה' ואתחנן תשע"ה גליון עה).

בדיני ממונות אין הולכין בממון אחר הרוב, וביאר בתוס' (ב"ק כז: ד"ה קמ"ל), דהמיעוט וחזקת המוחזק מצטרפין נגד הרוב, ואין מוציאים ממון רק בבירור של 100%, ובזה יש להסתפק האם בדיקת DNA היא בגדר 'בירור מוחלט' או לא. עוד יש לדון האם רופא - עד אחד, אשה, פסול עדות, נאמן על הממצאים דלא מרע אומנתיה. או דלמא צריך שני עדים כשרים.

בדיני נפשות יש לתלותו במחלוקת הראשונים. דעת הרשב"ם (ב"ב דף נ: ד"ה שניהם) דספק נפשות להקל משום וְשִׁפְטוּ הָעֵדָה, וְהָצִילוּ הָעֵדָה. ונחלקו התוס' (שם ד"ה וספק) דבלאו הכי לא קטלי מספיקא, דאפילו ממונא לא מפקינן מספיקא. וידוע לבאר מחלוקתם, לתוס' יש מוחזק בנפשות ודינו כספק ממון. אבל לרשב"ם אין מוחזק בנפשות ונדון כספק איסור. ועיין בתוס' (שבועות דף לד. ד"ה דאי) שמועיל אומדנא מוחלטת אפילו בדיני נפשות, כל שכן בדיני ממונות.

3. גדר דין "אומדנא דמוכח"

מעשה שהיה: מסופר בגמ' (בבא בתרא דף נח.), על אשה שהוכיחה את בתה מדוע אינה צנועה באיסור כמותה, הרי היא מכל עשרת בניה, רק אחד הוא מבעלה, ואילו תשע הנוספים נולדו מזנות. בגלל הודאתה ציווה בעלה קודם מותו, שכל נכסיו ילכו רק לאחד מבניו, אותו שאינו ממזר. כאשר באו עשרת הבנים לדין תורה לפני רבי בנאה, ציווה עליהם; 'זילו חבוטו קברא דאבוכון', עד שיגלה למי ייעד את הירושה. כאשר תשע ילדים הלכו לחבוט על הקבר, ורק אחד נמנע מלחבוט ולבזות את המת, נתן לו רבי בנאה את כל הירושה.

ופירש הרשב"ם (ד"ה אמר להו); שזה מדין 'שודא דדייני', שכן הוא צנוע ועניו, והשאר ממזרים עזי פנים. ומסתבר שלזה אהב יותר, כי מוכח שרק הוא בנו כדברי אשתו (רש"ש שם). מוכח מהרשב"ם שדווקא כאשר הדין הוא "שודא דדייני", ניתן להסתמך על "אומדנא דמוכח".

מנהג ישראל תורה

הפסיד חמש מיליון \$ בגלל שצורה אחת!

שאלה: מעשה שהיה; אדם נפטר, והשאיר לבנו היחיד ירושה גדולה, בערך עשר מיליון דולר! פתאום הגיע אחד מגרמניה עם הוכחות שגם הוא בנו של הנפטר. השני תבע את הראשון בבית משפט לקבלת חצי ירושה, בית המשפט פסק שעל התובע להוכיח את נכונות טענתו בבדיקה הנקראת די. אן. אי. לצורך הבדיקה צריך לפתוח את קבר האב ולהוציא משם לפחות שורה אחת. האם לנתבע מותר להסכים לפתיחת קברו של אביו, שכידוע יש בזה צער גדול למת, וחרדת הדין נורא, בשביל להציל את ממונו. ואם יסרב, בית המשפט יפסוק שהתובע יתחלק בירושה עם הנתבע, ויפסיד הרבה כסף?

תשובה: שאלה זו נשאל הגר"ש אלישיב זצ"ל (חשוקי חמד בכורות דף מח.), באמצעות הג"ר אהרן שיף שליט"א (משנת אי"ש), והשיב: אם האבא היה שומר תורה ומצוות, אסור לפתוח את קברו לצורך ביצוע הבדיקה מצד בזיון המת, שהנפטר אינו מחויב להתבזות בכדי להוריש לבנו.

וציין ב'חשוקי חמד' למקור הדברים בגמ' (בבא בתרא דף קנד.), מעשה בבני ברק באחד שמכר בנכסי אביו ומת, ובאו בני משפחה וערערו לומר קטן היה בשעת מיתתו, ובאו ושאלו את רבי עקיבא מהו לבדוק, אמר להם אי אתם רשאים לנוולו. הרי שאסור לבזות ולנוול את המת, בכדי להציל את הירושה.

הסכים: מתוך תשובת הגר"ש, דקדק הגר"י זילברשטיין שליט"א, מה הדין כאשר הנפטר כתב בפירוש בצוואה שיפתחו את קברו אם יהיה צורך לברר מי היורש, האם במקרה כזה מותר לפתוח, כי הלשון בספר משנת אי"ש הוא: "הנפטר לא מחויב", משמע שאם רוצה להתבזות כדי שבניו לא יקופחו, מותר לפתוח את קברו, וצ"ע (שם). ❖

ונחלק עליו הרא"ש (שו"ת הרא"ש כלל ע"ח), דכיון שרבי בנאה הוציא ממון מחזקתו על ידי "אומדנא דמוכח", כך "בכל דוכתא אזלינן בתר אומדנא דמוכח", וכן "אבי החכמה [דהיינו שלמה המלך, ב"משפט שלמה" הידוע] נתן הילד החי לאותה שאמרה (מלכים א' פרק ג' פסוק כו) תָּנוּ לָהּ אֶת הַיָּלִיד הַחַי וְהַמֵּת אֶל תְּמִיתָהּ, מאומד הדעת שנכמרו רחמיה על בנה".

והנה מבואר בספר חסידים (אות רלב עמוד רז) דטבע דם הבן להיבלע בעצם אביו המת, ומעשה שהיה ברב סעדיה בן יוסף החכם שבא לפניו עבד שהחזיק בנכסי אדונו המת שהיה עשיר מופלג, בטענה שהוא הבן. וכאשר בא הבן לערער עליו, פחד להתווכח עמו פן יהרגהו. ופסק רב סעדיה בחכמתו לפני המלך; שיטבלו עצם המת בדם שניהם, מי שדמו נבלע בעצם המת, הוא הבן ויירש את אביו. ומי שדמו אינו נבלע בעצם המת, לא יירש כלום, כי הוא העבד. וכתב בהגהות ברית עולם (שם), בשם ספר מעשיות קטן, שכבר היה מעשה כזה בשלמה המלך.

והקשה האליה רבה (סימן תקסח אות טו), מדוע לא בדק רבי בנאה כמו רב סעדיה באמצעות טבילת עצם בדם, ומדוע סמך על "שודא דדיינא"? וכתב הרש"ש (ב"ב דף נח. על הרשב"ם ד"ה אמר להו) דהרשב"ם בא לתרץ קושיא זו, דרבי בנאה רצה לגלות את צניעות הבן האמיתי, שמסתמא לכך כיון האב. ועוד שאם היה בודק כדברי הספר חסידים, היו נהפכים תשע הבנים לממזרים, ולא רצה שיודע פסולם על ידו, כמבואר ברמב"ם וברע"ב (שלהי עדיות).

מוכח מדברי הספר חסידים, שמספיק 'הוכחה מדעית' בכדי להוריש את הנכסים לאחד. ומדברי הרש"ש מוכח עוד, שכאשר יש 'הוכחה מדעית מוחלטת', הדין הוא להחזיק את הבנים הנותרים לממזרים. עוד מוכח מהספר חסידים שלא חשיב בזיון למת הבדיקה שעושים עם עצמותיו. ופירש שם בהגהות מקור חסד שבעצמות ליכא חרדת הדין. וציין לנו"ב (סימן פט) ושד"ח (דיני אבילות). ותמה הגר"ש אלישיב זצ"ל (קובץ תשובות חלק א' אהע"ז סימן קלה) איך מותר לבדוק בעצם

המת, הרי מת אסור בהנאה. ותירץ על פי החזו"א (יו"ד סימן רח) דלהביא ראיה מהמת לא מקרי הנאה. עוד הקשה הרי אסור לנוול את המת, והניח בצ"ע.

4. ירושה על סמך בדיקת הדנ"א

להלכה: ראה בפסק הגר"ש וואזנר זצ"ל והגר"נ קרליץ שליט"א (במכתב 'בית הוראה שעל ידי הגר"ש וואזנר זכרון מאיר', מתאריך ד' שבט תשס"א, בחתימת הגר"ר משה שאול קליין שליט"א) ש"רק על סמך בדיקה זו בלבד אי אפשר להוציא ממון מהיורשים המוחזקים, שאינו מוגדר כוודאי אלא כמו רוב או סימן, ואין הולכים בממון אחר הרוב להוציא ממוחזק". במכתב נפסק עוד הרבה פרטי דינים, בעניין 'די אן אי בהלכה'. ועל החובה לשתף את בית דין בהליך הבדיקות, ולא להישען על דעת החוקרים בלבד.

וכן קובע הגר"י זילברשטיין שליט"א, בשם חמיו הגר"ש אלישיב זצ"ל (חשוקי חמד בכורות דף מח.), שכיון שהיורש מוחזק כבנו של הנפטר, והמערער אינו מוחזק כבנו, אין יכול התובע להוציא את הממון בבית דין אלא בראיה ברורה, שהרי 'המוציא מחבירו עליו הראיה', אך על ידי תוצאות בדיקה זו לא ניתן להוציא ממון מהמוחזק (בתמליל השיחה המופיע בספר משנת אי"ש, נראה שחלק זה הוא מדברי הגר"ר אהרן שיף שליט"א, ולא מדברי הגר"ש אלישיב זצ"ל, אם כי משמע שהגר"ש מסכים לדבריו).

5. קביעת יורשים על סמך בדיקת D.N.A.

בנושא זה דן הגר"ר צבי בן יעקב שליט"א (בספרו משפטיך ליעקב) ובדבריו הרחיב את היריעה בנושא הסתמכות על "סימן מובהק ביותר" בהלכות עגונות, ומה מוגדר "סימן מובהק ביותר", וכתב במסקנת דבריו [אות ד] הכלל העולה, דכל היכא שהסימן הוא דבר זר ומופלג עד אשר יכול להיות רק באחד מאלף סימן דומה, הוי סימן מובהק ביותר שמשמאים על פיו עגונה. לפי זה יש לבחון את בדיקת D.N.A. האם התוצאה הינה בבחינת סימן מובהק ביותר, האם אחוזי הטעות גדולים מאחד לאלף, דהיינו שאחוזי הדיוק הם 99.9%. ומאחר ואחוזי הדיוק משתנים מסוג בדיקה לסוג בדיקה, ממעבדה למעבדה, ומזמן לזמן (תלוי גם במומחיות הבודק, במכשור הטכני, בכמות ואיכות הדגימות), "לא ראיתי לנכון לקבוע מסמרות בדבר הנתון לשינויים". אולם הכלל שריר וקיים, ובכל מקום וזמן יש לבחון האם אחוזי הדיוק מגיעים ל 99.9%, אם לאו, כדי שיהיו בכלל סימן מובהק ביותר לענין היתר עגונה. וכפי שכתב בספר משאת בנימין, גדר 'סימן מובהק' הוא כל שלא נמצא אחד מאלף כמותו.

מתוך כך הוא קובע לענין ירושה, כי ניתן להסתמך כסימן על "טביעות עינא דקלא" להוריד לנחלה על פיה, "ולכאורה נראה דבדיקת D.N.A. לא גרעה מטביעות עינא דקלא ואף עדיפא מינה".

היתר עגונות: בקריסת מגדלי התאומים במנהטן, כג אלול תשס"א (11 לספטמבר), עקב החום הרב ששרר שם (מעל 2000 מעלות צלזיוס), אבחנו את הגופות באמצעות בדיקת DNA, והתעורר פולמוס נרחב בתוקפו ההלכתי. בקובץ ישורון (ירושלים תשס"ג כרך יב עמוד תפ ואילך) הופיע קונטרס מיוחד, לבירור הנושא. וכן הובא דעתם של הגר"ש אלישיב זצ"ל, הגר"ש הלוי וואזנר זצ"ל, הגר"נ גולדברג שליט"א, הגר"ר אליהו לוין שליט"א, הגר"ר שמואל מרדכי גרסטן שליט"א, הגר"ר יהודה א' שרשבסקי שליט"א, והגר"ר צבי גרטנר שליט"א.

סיכום הגיליון:

6. דינים העולים

ירושת ילדי תימן, או ילד מאומץ; אין מוציאים מחזקת היורשים על ידי טענה ואומדנא בלבד, דהמוציא מחבירו עליו הראיה, ואין נוטלים חלק בירושה, עד שיביאו שני עדים כשרים כדין.

בדיקת D.N.A. בכל איסורי התורה כשאינו נגד חזקה; הסכמת כל הפוסקים שמועיל בדיקת D.N.A. ברמת דיוק של 90% ומעלה. נגד חזקה; מחלוקת האם יחמיר לשני הצדדים, או שחזקה בטעות אינה כלום. **בנפשות תלוי במחלוקת רשב"ם ותוס'** האם שייך מוחזק. **בממון** לדעת רוב הפוסקים אינו מוגדר כוודאי אלא כמו רוב או סימן, ולכן אין להוציא ממון על סמך בדיקת D.N.A. בלבד,

אפילו ברמת דיוק של 99.9%, ורק בהצטרף ראיות נוספות מוציאים. ויש חולקים שאפשר להוציא ממון על פי בדיקת D.N.A בלבד ברמת דיוק של 99.9%.

בבדיקת D.N.A. חובה להקפיד על הדין שמת אסור בהנאה, איסור ניוול המת, וקבורת כל חלקי המת. לדעת הגר"ש אלישיב אסור לפתוח את קברו של נפטר שומר תורה ומצוות לבירור זהות היורשים. והסתפק הגר"י זילברשטיין אם המת הסכים בפירוש, האם מותר לפתוח את קברו.

יש לדון, האם אפשר להוציא ממון מחזקת היורשים על סמך תרשימי שיניים, טביעות אצבעות, חישוב לפי סטטיסטיקה, תמונה, צילום וידיאו, רישום תעודת זהות ברשויות ובמשרד הפנים, גיליון מעקב של בית החולים, 'מסיח לפי תומו' מהרופאים וצוות המחלקה. ❖

'עומק הפשט'

נייד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823 | 5047867@gmail.com

הנושא לשבוע הבא;

הסיבה בליל הסדר – ענינא דיומא

אפשרות להנצחה; לע"נ, לרפו"ש, לישועה, וכדומה!

ניתן לשלוח - רעיונות ותיקונים, הוספות והערות, להגדיל תורה ולהאדירה.

אפשר לתרום עבור הוצאת הגיליונות בעמדות הממוחשבות של 'נדריים פלוס' ו'קהילות' ברחבי הארץ, תחת המדור 'קופות נוספות' לפי החיפוש: 'עומק הפשט'.
וכן בקו הצדקה 073-2757000 יש להקיש עבור קוד 1529.

ברכת מזל טוב
להרב יצחק
קופרמן שליט"א
לרגל הולדת הבן
יהודה שיחי'
כשם שנכנס
לברית כן יכנס
לתורה ולחופה
ולמעשים טובים

הגיליון מופיע
לעילוי נשמת
הר"ר מנדל
ישעי' בן ר'
אלימלך זצ"ל
נלב"ע ט'
ניסן
ת.נ.צ.ב.ה.